

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/82302>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

Ellen van Wolde

De hond en de koning

Wie het verhaal over David en Abigaïl in 1 Samuël 25 in de Nieuwe Bijbelvertaling leest, komt geen hond tegen. Dat geldt ook voor de andere Nederlandse vertalingen. Het is dus voor een Nederlandse lezer lastig hierin een fabel te ontdekken. En toch, lees maar, er staat meer dan er staat.

In die tijd toen de profeet Samuël net was overleden en begraven, ging David opnieuw op de vlucht voor koning Saul. Hij verbleef met zijn mannen in de wildernis of woestijn van Paran, een rotsachtig kaal gebied waar slechts hier en daar iets groeide. Iets noordelijker, in Maon in Juda, woonde een schatrijke man, en het verhaal in 1 Samuël 25 begint op het moment dat deze man zijn schapen laat scheren in Karmel, een plaats in het zuiden van Juda. De naam van de man is Nabal, en betekent 'dwaas'. Niemand anders in de Bijbel heeft deze naam. Hij heeft een mooie en intelligente vrouw, Abigaïl. Haar positieve kwaliteiten staan in schril contrast met Nabals slechte kwaliteiten, want hij wordt beschreven als 'hard en gewetenloos'. Een leuk stel dus.

Hond

Na de introductie van het echtpaar volgt de zin die meestal wordt vertaald met 'hij is een Kalebiet' of 'hij is een nakomeling van Kaleb' (vers 3). Er staat in het Hebreeuws: *kalibî*. De uitgang (morfeem) 'î' geeft aan dat het hier om een bevolkingsgroep of volk gaat, hetgeen te vergelijken is met het Nederlandse morfeem '-er' in Nederlander, Duitser of IJslander. Maar in het Hebreeuws staat bij een volksaanduiding altijd een lidwoord, zoals 'de' Kanaäniet(en) of 'de' Jebusiet(en)', terwijl hier geen lidwoord staat. Bovendien is er geen volk bekend met de naam Kalebieten. Wel bestaat er een man met de naam Kaleb. Nakomelingen van deze man zouden evenwel aangeduid moeten worden als 'zoon van Kaleb' of 'lid van het huis van Kaleb', en dat staat hier ook niet. Het is daarom niet aannemelijk dat de term *kalibî* Kalebiet of nakomeling van Kaleb betekent. Anderzijds bestaat in het Hebreeuws wel het woord *keleb*, hond of *canis familiaris*, dat tweëndertig keer voorkomt in

de Bijbel, waarvan vijf keer in de boeken 1 en 2 Samuël. Door de combinatie van het morfeem 'î' met het zelfstandig naamwoord *keleb* ('hond') lijkt de schrijver Nabal te beschrijven alsof hij tot het volk of de stam van de honden behoort. Ironisch voegt hij dus een negatief kenmerk toe aan een kenschets die al weinig vleidend was. Nabal is niet alleen hard en gewetenloos, maar hoort tevens thuis in de categorie van de honden. Kortom, Nabal: dwaas; stamboom: hond.

Nabal en zijn schapen

Deze Nabal nu is de eigenaar van drieduizend stuks schapen en duizend geiten. Dat betekent in die tijd

een grote rijkdom. Als hij een arme dwaas geweest zou zijn, zou er waarschijnlijk geen aandacht aan hem zijn besteed, maar een rijke dwaas is interessant. Zo'n grote kleinveebezitter heeft herders in dienst die zijn schapen en geiten hoeden. Om hun dieren van voldoende voedsel te voorzien moeten zij samen met de dieren naar plaatsen trekken waar wilde plantengroei te vinden is, zoals in Paran. De herders volgen vaak de kudde schapen, die vaak voorafgegaan worden door een schare geiten. Herders en een of twee schaapshonden drijven de achterhoede voort of zorgen ervoor dat afgedwaalde schapen terugkeren bij de kudde.

Na enkele seizoenen rondtrekken kunnen de schapen worden geschoren. Hiervoor heeft men al het pastorale werk gedaan. De schapen worden namelijk gehouden voor de wol en het vlees. Het scheren van wol gebeurt pas vanaf de ijzertijd (1200 vóór Christus), na de uitvinding van instrumenten die dit mogelijk maakten. Vóór die periode werd de wol uit de vacht geplukt of gekamd. Het scheren van wol maakt het product beter verhandelbaar: geplukte wol bestaat uit een heleboel kleine plukjes, terwijl de kunst van het schaapscheren erin bestaat de vacht als één geheel te scheren. Schaapscheren is een grote en feestelijke gebeurtenis. Het is *het* moment van oogsten, waarbij de eigenaar zelf aanwezig is en toeziet. Het is ook het moment van uitbetaling van alle werknemers.

Wanneer David in de wildernis hoort dat bij Nabal de schapen worden geschoren, stuurt hij zijn dienaren naar hem toe om hem om een beloning te vragen voor de bescherming die zijn mannen en hij de herders en de kudde van Nabal hebben geboden in de woestijn van Paran. Als moderne lezer zou je vreemd kunnen opkijken bij dit verzoek om 'beschermgeld', maar de omstandigheden in de wildernis, waar rovers of wilde dieren een bedreiging vormen voor de schapen en de herders, laten zien dat zo'n bescherming zeer gewenst is. Bovendien bevestigen de herders in de verzen 14-16 dat 'David en zijn mannen ons zo goed behandeld hebben (...) en dag en nacht als een muur om ons heen zijn geweest, al die tijd dat we in hun buurt onze kudde hoeden'. Davids verzoek om beloning lijkt dan ook alleszins redelijk.

En hoe reageert Nabal op dit verzoek? Hij antwoordt Davids knechten als volgt: 'Wie is David? Wie is die zoon van Isaï? Het wemelt vandaag de dag van de slaven die bij hun meester weggelopen zijn. Denken jullie heus dat ik mijn brood en water en het vlees

dat ik voor mijn scheerders heb laten klaarmaken, aan de eerste de beste onbekende ga weggeven?' (verzen 10-11). Totaal anders dan David, die Nabal beleefd in de tweede persoon aansprak als heer, reageert Nabal genadeloos en spreekt hij alleen in de eerste persoon. Hij praat als de arrogante baas. Hij is de eigenaar van brood en water, van vlees en werkers; zij zijn van hem. Hij blinkt niet uit door intelligentie (en zijn vrouw is niet in de buurt om hem te adviseren), want als hij werkelijk nog nooit gehoord zou hebben van David, die hij de eerste de beste onbekende noemt, zou hij niet geweten hebben dat hij de zoon van Isaï of Jesse is. Erger is dat hij David kwalificeert als een dienaar die is weggelopen van zijn meester, waarbij hij impliciet verwijst naar koning Saul. Een weggelopen slaaf, vernederender kan bijna niet. Nabal doet zijn naam alle eer aan: hij is een hufter.

David op oorlogspad

David reageert woedend wanneer hij van zijn knechten verneemt wat Nabal heeft gezegd. Hij een slaaf,

weggelopen van zijn heer, de koning? Hij heeft Nabals bezittingen toch bescherming geboden? Uit de afwijzing trekt David zijn conclusie, en hij gaat in de aanval. Bewapend trekt hij met vierhonderd man op naar Karmel. Terwijl David ten strijde trekt, wordt in de verzen 21-22 verteld wat er allemaal in zijn hoofd omgaat. 'Wat denkt die man wel? Heb ik daarom al die tijd zijn bezittingen beschermd? Ik had het net zo goed kunnen laten. Hij heeft goed met kwaad vergolden. God mag met me doen wat hij wil als ik morgenvroeg ook maar iemand van zijn familie die tegen de muur pist, in leven laat' (vers 22). De Nieuwe Bijbelvertaling vertaalt de muurpisser wat netter met 'iemand van het mannelijk geslacht'. Verderop, in vers 34, karakteriseert David de leden van het huis van Nabal op dezelfde manier. De vergelijking van de Nabal-familie met honden die tegen de muur plassen, is onmiskenbaar: zij hebben hondse gewoonten.

Ondertussen wordt parallel hieraan in de verzen 14-20 beschreven dat Abigaïl, de vrouw van Nabal, van een van haar dienaren hoort wat haar man tegen Davids dienaren heeft gezegd. Onmiddellijk laat ze voedsel bereiden en op ezels laden. Daarna gaat ze zonder met haar man te overleggen naar David toe. Dan volgt een bijna filmisch weergegeven scène, waarin we het perspectief van Abigaïl delen. Zij rijdt door een kloof naar David toe, terwijl David en zijn mannen van de andere kant optrekken in haar richting. Als we Davids perspectief zouden hebben gedeeld, zou er gestaan moeten hebben: 'Abigaïl kwam naar hem toe.' Nu worden Abigaïls acties en reacties gepresenteerd als de hoofdlijn van het verhaal: om de hoek komend ziet ze ineens David; ze stapt haastig van haar ezel, valt op de grond voor hem neer en begint te spreken. We krijgen al haar woorden meteen te lezen.

Abigaïls speech

Abigaïl begint haar toespraak met een slimme beschrijving van de drie betrokken personen (verzen 24-25). Zij spreekt David drie keer aan als 'mijn heer' en noemt zichzelf drie keren 'uw dienaar'. Zij noemt haar man Nabal niet haar echtgenoot noch haar heer, maar beschrijft hem als 'Nabal, een domme praatjesmaker. Hij is een onbenul, zoals zijn naam al zegt.' Daarna geeft ze zichzelf de schuld: 'Ik was er niet bij. Ik wist van niets. Anders was het niet zo gelopen.' Dan volgt de *tour de force* van haar betoog in de verzen 26-34, en ze noemt daarbij zeven keer de naam JHWH.

Eerst zegt ze in vers 26: 'JHWH heeft u ervan weerhouden het recht in eigen hand te nemen en bloedschuld op u te laden'. Zij zegt dit tegen David, die op dat moment bezig is ten strijde te trekken tegen Nabal om hem en zijn familie een kopje kleiner te maken. Zij spreekt alsof iets wat nog gerealiseerd moet worden, reeds verwezenlijkt is. Bovendien doet ze alsof JHWH de uitvoerder is, terwijl in feite zijzelf degene is die David tegenhoudt. Dan vervolgt ze met: 'Ik hoop dat het al uw vijanden en tegenstanders zal vergaan zoals Nabal.' Door de woorden 'zoals Nabal' te gebruiken en 'al uw tegenstanders' in te voeren verwijst ze niet alleen naar Nabal, maar ook naar Davids andere vijanden. En wie anders dan Saul kan dat zijn? Hij is namelijk degene die in de voorafgaande hoofdstukken feitelijk gepoogd heeft David te doden. En in hoofdstuk 24 heeft JHWH David ervan weerhouden Saul te doden. Dus Abigaïl spreekt hier in vers 26 niet alleen over Nabal, maar ook over Saul, en ze trekt dus een parallel tussen Nabal en koning Saul. Aldus probeert ze te voorkomen dat David Nabal doodt. Wanneer je je als lezer eenmaal bewust geworden bent van deze vergelijking van Nabal met de koning, komen Abigaïls eerdere woorden in vers 25 ook in een ander licht te staan. Daarin zegt ze dat David geen aandacht moet schenken aan die onbenul van een man van haar, en lijkt ze te suggereren dat David niet alleen aan Nabal moet denken, maar rekening moet houden met de algehele situatie waarin hij zich bevindt. En dat is een situatie waarin JHWH, David en Saul centraal staan. Met andere woorden: Abigaïls woorden kunnen op twee niveaus worden verstaan. Op het direct zichtbare niveau verwijst ze naar David, Nabal en JHWH. Op een dieperliggend niveau verwijst ze naar David, Saul en JHWH.

Dan verzoekt ze David het voedsel aan te nemen dat ze bij zich heeft. Zij biedt het als geschenk aan zijn mannen aan. Nogmaals verontschuldigt ze zich voor het feit dat zij heeft gefaald, en ze vervolgt met: 'Ik weet zeker dat JHWH uw huis zal laten voortbestaan. U trekt immers voor JHWH ten strijde. Er mag bij u dus uw leven lang geen spoor van kwaad te vinden zijn' (vers 28). Het is een subtiele redenering, die zij David voorhoudt. David wil Nabal en zijn familie uitmoorden, maar met het laatste zinnetje geeft ze aan dat hij geen kwaad moet begaan, omdat JHWH grote plannen heeft met het huis van David. Legt ze het er niet een beetje te dik op? Blijkbaar niet, want in vers 32 staat dat David JHWH dankt dat hij haar op zijn weg heeft gestuurd, zodat zij hem ervan kon weerhouden het recht in eigen hand te nemen. Het is een

bijna letterlijke herhaling van wat Abigaïl zei. Zij heeft hem dus kunnen overtuigen.

Maar ze heeft nog meer voor David in petto. Ze doet een uitspraak over de toekomst: 'Mocht iemand het wagen u te achtervolgen en u naar het leven te staan' (vers 29), dan kan zij David nu verzekeren dat JHWH hem een lang leven zal gunnen. Met de zin over de achtervolging van David moet ze wel verwijzen naar Saul, want exact hetzelfde woord staat in 1 Samuël 23,25.28; 24,15; 26,18.20, wanneer Saul David achtervolgt en hem naar het leven staat. Ze zou misschien in theorie ook hebben kunnen verwijzen naar Nabal, ofschoon die slechts de status van David belachelijk maakt en hem geen eten geeft. Nabal achtervolgt David zeker niet; integendeel. Nabal wil gewoon niet lastiggevallen worden door David. We kunnen dan ook de conclusie trekken dat Abigaïls woorden in vers 29 alleen op Saul slaan. Ook in de verzen 30 en 31 verwijst Abigaïl naar de toekomst van David: 'Wanneer JHWH al zijn goede beloften aan u inlost en u aanstelt tot vorst van Israël, zult u niet gehinderd worden doordat u uw geweten hebt belast door het recht in eigen hand te nemen en onschuldig bloed te vergieten.' Zij voorspelt dat JHWH David als vorst aanstelt als er geen bloed aan zijn handen kleeft. Het bloed van een onschuldige blijkt te slaan op zowel Nabal als Saul. En zo overtuigt ze David ervan dat hij haar man Nabal en zijn familie niet moet ombrengen.

De hond en de koning

In de voorafgaande hoofdstukken 23 en 24 staat beschreven dat David en zijn mannen op de vlucht zijn voor Saul en zich verschuilen in holen in de woestijn bij Zif. Saul zoekt David om hem te laten ombrengen. David vlucht verder de woestijn bij Maon in, en Saul begint daar jacht op hem te maken, maar vindt hem niet. Dan trekt David zich met zijn mannen terug in de woestijn bij Engedi, ten westen van de Dode Zee, en opnieuw gaat Saul met zijn strijders naar hem op zoek. In 1 Samuël 24,4 staat dat Saul zijn behoefte doet tegen de muur vlak bij de grot waar David zich heeft verstopt. Ook al kan David Saul nu gemakkelijk doden, hij doet dat niet. De vergelijking tussen de leden van het huis van Nabal die als 'muurplassers' worden gekenschetst, en Saul die tegen een muur zijn behoefte doet in 1 Samuël 24,4, zal niemand ontgaan.

Dan begint 1 Samuël 25 het verhaal over Nabal met de beschrijving van de dood en begrafenis van de

profeet Samuël. Wie zal nu namens JHWH spreken en laten zien welk gedrag vereist wordt van een koning? Abigaïl. Zij toont dat Davids gedrag ten opzichte van de rijke Nabal overeenkomt met Davids gedrag ten opzichte van koning Saul. Deze overeenkomst wordt helemaal expliciet gemaakt op het moment dat Abigaïl naar huis is teruggekeerd en daar Nabal aantreft die een feestmaal 'als van een koning' aan het vieren is (vers 36). Nu staat het er met evenzoveel woorden: deze man gedraagt zich als een koning.

Het einde van Nabal laat dan niet lang meer op zich wachten. 'Hij had zeer veel gedronken, en de wijn was hem naar het hoofd gestegen. Daarom repte ze die avond met geen woord van het gebeurde. De volgende ochtend, toen Nabal zijn roes had uitgeslapen, vertelde ze hem wat ze had gedaan. Zijn hart bleef stilstaan in zijn borst. Tien dagen later trof JHWH Nabal zo zwaar dat hij bezweek' (verzen 36-37). Dit lot zal ook later, in hoofdstuk 31, koning Saul treffen. Beiden, Nabal en Saul, komen om door JHWH's hand. Maar voordat dat gebeurt, zal David nog eenmaal het leven van Saul sparen, zoals beschreven staat in hoofdstuk 26. Aldus staat het verhaal van het sparen van het leven van Nabal (in hoofdstuk 25) ingebed in het kaderverhaal waarin David tweemaal Sauls leven spaart (in de hoofdstukken 24 en 26). Juist hieruit blijkt dat David geschikt is voor het koningschap.

De metaforische laag in het verhaal verklaart zo de fabel van de hond en de koning. In deze fabel worden de toekomstige gebeurtenissen onthuld. Nabal staat voor de huidige koning Saul, en zijn lot weerspiegelt dat van Saul. Ook Saul zal sterven en worden vervangen door de toekomstige koning David. In zijn gedrag jegens de hondse Nabal kan David zich een waardig leider betonen. In zijn gedrag jegens de hem achtervolgende koning Saul, die zich op verscheidene momenten ook dwaas en honds gedraagt, kan David zijn toekomst veiligstellen. En Abigaïl is degene die, gelijkend op de profeet Samuël, zowel David als haar man Nabal de ogen opent voor de consequenties van hun gedrag jegens elkaar en Davids gedrag jegens Saul. Door haar interventie wordt duidelijk dat de gevechten tussen David en Nabal/Saul deel uitmaken van een grotere strijd die JHWH strijdt. De fabel van de hond en de koning is aldus ingebed in het algemene raamwerk van JHWH's keuze voor David als leider over Israël die Saul zal vervangen. ■